

Studie voor Bleekveld te Zweeloo

Max Liebermann (Berlijn 1847-1935 Berlijn)

Drents Museum
Assen

1882. Olieverf op papier op karton gelijmd, 17 x 35 cm.

Gesigneerd r.o.: *M. Liebermann*

Herkomst: Karg-Stiftung, Frankfurt a.M./München, aangekocht via
Kunsthandel Siegfried Kuhnke, Pähl-Ammersee (2007)

Dankzij de Vereniging Rembrandt heeft het Drents Museum een fraaie Drentse olieverfschets van Max Liebermann kunnen verwerven. Het betreft een voorstudie voor een van de belangrijkste en bekendste schilderijen uit zijn vroege, naturalistische periode: *Bleekveld te Zweeloo* (*Die Rasenbleiche*) uit 1883. Het Drents Museum is daarmee het eerste museum in Nederland dat een werk in olieverf van Liebermann in bezit heeft gekregen. Dat is des te opmerkelijker, omdat de schilder vanaf begin jaren zeventig van de 19de eeuw tot aan de Eerste Wereldoorlog bijna ieder jaar langere tijd in Nederland heeft gewerkt en een groot deel van zijn oeuvre 'Nederlandse' onderwerpen heeft.

Bleekveld te Zweeloo (Die Rasenbleiche)
 Max Liebermann
 1883. Olieverf op doek, 109 x 173 cm
 WALLRAF-RICHARTZ-MUSEUM & FONDATION
 CORBOUD, KEULEN

Museum, in samenwerking met het Niedersächsisches Landesmuseum in Hannover, in het voorjaar van 2007 organiseerde, maakte dat eigenlijk voor het eerst goed duidelijk en liet zien hoe groot de wisselwerking is geweest tussen Liebermann en Nederlandse tijdgenoten als Jozef en Isaac Israëls, Jacob Maris, Anton Mauve, George Breitner en Jan Veth.

ZWEELOO

In oktober 2007 kreeg deze succesvolle tentoonstelling onverwachts een heel plezierig staartje. Een Duitse kunsthandelaar meldde toen dat hij een 'Drents' schilderij van Liebermann te koop had en vroeg of het museum daar interesse in had. Het was een zeer verheugend bericht, want een schilderij van Liebermann stond al jarenlang hoog op de wenslijst. Liebermann had immers van begin augustus tot eind oktober 1882 in Drenthe vertoefd, in het dorp Zweeloo, waar hij zeer vruchtbaar had gewerkt. Hij was naar Zweeloo gekomen op aanraden van Jozef Israëls, die er al eens eerder had gewerkt, en was meteen getroffen door de schilderachtigheid van dorp en bevolking. Uit Zweeloo schreef hij daar het volgende over aan zijn broer Felix: *Ik zou haast geloven dat Ruisdael en Hobbema hier studies hebben gemaakt. In ieder geval is het karakter van hun werken ontleend aan deze streken en in de tussentijd is er niets veranderd. De huizen staan er al 250-300 jaar [...] woning en keuken vormen een geheel, waar de varkens, die iedere boer elk jaar slacht, worden gerookt. Vers vlees is hier niet te krijgen. Voor mij wordt het soms van vijf uur verder hiernaartoe gehaald [...]. Aan de keukentafel zitten koeienhoeder, meiden, knecht, meneer en mevrouw allemaal bij elkaar en eten uit dezelfde schaal. Iedereen tutoyeert elkaar als een grote familie. Armoede*

LIEBERMANN

In Duitsland geldt Max Liebermann al vele decennia onbetwist als de meest vooraanstaande beeldend kunstenaar uit het tijdperk rond 1900. Dankzij hem heeft het impressionisme in zijn vaderland vaste voet aan de grond gekregen. Bovendien heeft hij niet alleen door middel van zijn werk maar ook door zijn organisatorische activiteiten een belangrijke rol gespeeld bij de introductie van nieuwe artistieke opvattingen aldaar. In de laatste jaren is de waardering en interesse voor zijn werk en persoon ook buiten Duitsland sterk toegenomen en is bij velen het besef gegroeid dat Liebermann een kunstenaar van internationale allure was, wiens oeuvre een uitstraling heeft die nauwelijks onderdoet voor die van de Franse impressionisten. Dat hij op zijn beurt weer sterk schatplichtig is geweest aan de Nederlandse kunst, zowel die uit onze 'gouden' 17de eeuw als die uit zijn eigen tijd, is echter minder bekend. De tentoonstelling die het Drents

De turfschuit
 Vincent van Gogh (1853-1890)
 1883. Olieverf op doek op
 paneel gelijmd, 32 x 52 cm
 DRENTS MUSEUM, ASSEN

is hier niet. Zoals mijn gastheer, die in de raad zit, mij vertelde, worden twee mannen uit armengeld onderhouden. Derhalve zijn de mensen eerzaam en rechtschapen. [...] Maar de mensen hebben niets van de brute heldhaftigheid [...] het is het beste slag mensen dat ik ken.

Naast een groot aantal studies in zwart krijt, maakte hij in Zweeloo een kleine twintig olieverfstudies, waaruit een aantal grotere doeken is voortgekomen. De bekendste daarvan is *Bleekveld te Zweeloo*. Haast even belangrijk als de anekdotische waarde van het onderwerp is hier het spel van lichte en donkere partijen, dat als het ware vooruitwijst naar de impressionistische schildertrant van zijn latere werk. Volgens een collega die hem in Zweeloo bezocht, Helmut Liesegang, begon hij al tijdens zijn verblijf in dit dorp aan deze doeken te werken: *In het naburige dorp troffen we Liebermann aan. Het was een verregende zomer en Liebermann liep op klompen en in een blauwe kiel rond. Toe we hem voor het eerst zagen, dachten wij dat hij een veehandelaar was, zo ver ging hij toentertijd [...]. Toen we hem vaker ontmoetten, liet hij ons ook zijn schilderijen zien, met name de grote Bleek en de Weverij imponeerden ons enorm.* Het *Bleekveld te Zweeloo* moet echter pas in de winter daarop in zijn atelier in München voltooid zijn, want het is 1883 gedateerd.

Dit forse schilderij, dat sinds 1954 in het bezit is van het Wallraf-Richartz Museum in Keulen, hing helaas niet op de tentoonstelling in Assen, omdat het te kwetsbaar is om te reizen, maar er waren wel enkele olieverfstudies uit Zweeloo uit particulier bezit te zien. De studie waar het hier om gaat was daar echter niet bij en des te groter was dan ook de verrassing toen hij enkele maanden later plotseling opdook.

De verworven studie is – voor zover bekend – de enige voorstudie van de compositie in zijn geheel, zij het dan zonder figuren erin. Het is tevens een, voor Liebermanns doen, vrij uitgewerkte studie, die doet vermoeden dat hij, toen hij hem maakte, het grote schilderij al min of meer in zijn hoofd had. Het is daarom ook als zelfstandig werk een mooi en sfeerrijk tafereel, dat goed tot uitdruk-

king brengt hoezeer de schilder getroffen werd door wat hij in Zweeloo zag.

LIEBERMANN EN VAN GOGH

Dankzij de de Vereniging Rembrandt en de Stichting Vrienden van het Drents Museum, die tezamen het aankoopbedrag beschikbaar hebben gesteld, is het schilderijtje, zo'n 125 jaar nadat het gemaakt werd, weer in Drenthe teruggekeerd en hangt het nu in Assen, op slechts enkele tientallen kilometers van de plek waar het oorspronkelijk is geschilderd. Er vlak bij hangt in het Drents Museum het schilderij *De Turfschuit* van Vincent van Gogh, dat ook met behulp van de Vereniging Rembrandt is aangekocht. Van Gogh schilderde dit tafereel in 1883 toen hij in de herfst van dat jaar enige maanden in Nieuw Amsterdam verbleef, waar hij eveneens zeer onder de indruk raakte van de schilderachtigheid van Drenthe. Begin november kon hij met de eigenaar van de herberg waar hij logeerde meereiden naar Zweeloo, het dorp waar Liebermann lang gelogeed heeft & studies gemaakt voor zijn schijf van de laatste Salon, met de *wasvrouwjes*, zoals hij aan zijn broer Theo schreef. Hij hoopte dat hij Liebermann – over wie Theo hem reeds het nodige had geschreven – daar aan zou treffen, maar hij was helaas een jaar te laat. Na terugkeer schreef hij aan zijn broer: *Te Zweeloo vond ik evenwel geen enkele schilder, ook kwamen er 's winters nooit, zeiden de lui. [...] Wegens er geen schilders waren, besloot ik in plaats van de terugkeer van mijn huisbaas af te wachten, terug te lopen & onderweg wat te tekenen. Zo begon ik een schets te maken van het bewuste appelboomgaardje waar Liebermann zijn grote schijf van maakte.* Deze tekening is tegenwoordig in het bezit van Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam.

De twee kunstenaars zouden elkaar bij leven nooit ontmoeten, maar postuum is er in het Drents Museum nu alsnog een soort ontmoeting geïntroduceerd. De bezoekers kunnen zo zien dat het werk van Liebermann en Van Gogh, qua thematiek en kleurgebruik, in de desbetreffende periode zeker verwantschap had. Het Drents Museum tenslotte is enorm blij met het feit dat het nu deze schilderijen kan tonen, want het zijn niet alleen allebei heel belangrijke en interessante kunstwerken, maar ze zijn ook nog gemaakt door de twee beroemdste schilders die ooit in Drenthe hebben gewerkt.

Jan Jaap Heij

Conservator beeldende kunst, Drents Museum

Literatuur (een keuze):

- Erich Hancke, *Max Liebermann, sein Leben und seine Werke*, Berlin 1923, pp. 180-188.
- Anna Wagner, *Max Liebermann in Holland*, Bonn 1973 (Serie 'Nachbarn', nr.16), pp. 16-19.
- John Sillevs e.a., *Max Liebermann en Holland*, cat. tent. Den Haag (Haags Gemeentemuseum), Den Haag 1980, pp. 17-18.
- H. van Crimpen en M. Berends-Albers (red.), *De brieven van Vincent van Gogh*, red., dl. 2, Den Haag 1990, brieven 397/332 en 407/340.
- Matthias Eberle, *Max Liebermann 1847-1935 – Werkverzeichnis der Gemälde und Ölstudien*, dl. 1, München 1995, pp. 233-234 en 241-244.
- Saskia de Bodt, e.a., *De Haagse School in Drenthe*, cat. tent. Assen (Drents Museum), Assen/Zwolle 1997, p. 56.
- Hans Kraan, met een bijdrage van Ingrid Brons, *Dromen van Holland – Buitenlandse kunstenaars schilderen Holland 1800-1914*, Zwolle 2002, pp. 251-255.
- Thomas Andratschke, Jan Jaap Heij, e.a., *Max Liebermann en zijn Nederlandse kunstenaarsvrienden*, cat. tent. Assen (Drents Museum), Assen/Zwolle 2007, pp. 21, 23, 52 (noot 86 en 88) en 79.